

Başkomutanlık Kanunu (5 Ağustos 1921)

Osmanlı İmparatorluğu büyük umutlarla girdiği Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilmiş olarak ayrıldı. 30 Ekim 1918'de imzaladığı Mondros Mütarekesi'nden sonra ülke dört bir yandan işgale uğradı. Türk ulusu yorgun, bitkin, fakir düşmüş olmasına rağmen bu işgallere dayanamadı ve Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde işgalci güçlere ve onlarla işbirliği içinde bulunan İstanbul Hükümetine karşı da yeni bir savaşı başlattı. Millî Mücadele olarak andığımız bu savaşın en kanlı çatışmaları Batı Cephesi'nde yaşandı. Ankara'da oluşan ulusal gücü yok etmeye çalışan İtilaf Devletlerinin vurucu gücü Yunan Ordusu, İzmir'in işgalinden sonra sürekli Ankara'ya doğru saldırıya geçti. İnönü'de iki kez yenilmiş olması onların hırsını daha da kamçılıdı. İtilaf Devletlerinden özellikle de İngiltere'den aldığı yardımlarla 10 Temmuz 1921'de yeniden saldırıya geçti. Afyon ve Kütahya'yı işgal etti. Mustafa Kemal Paşa Türkiye Büyük Millet Meclisi ordularının daha çok kayba uğramasını önlemek için Batı Cephesi komutanı İsmet Paşa'dan orduyu Sakarya'nın doğusuna çekmesini istedi. Eskişehir, Yunan işgaline uğradı. Bu gelişmeler Türkiye Büyük Millet Meclisinde yankı bulmakta gecikmedi. Meclisin 23 Temmuz 1921 tarihli gizli oturumunda milletvekilleri söz alarak hükümeti eleştirdi. Hükümet Başkanı ve Müdafaa-i Milliye Vekili Fevzi Paşa'nın Hükümetin Kayseri'ye taşınmasını istemesi gerginliği daha da artırdı. Zira bunun halkta panik yaratacağından ve halkın çözüleceğinden endişe edilmeye başlandı. *"Biz buraya kaçmaya mı geldik, yoksa düşmanla dövüşmeye mi? Biz kaçarsak milleti durdurmamız mümkün olmaz. Ankara'yı savaştan bırakamayız son tepeye kalıncaya kadar savaşmalıyız"* sesleri ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin Ankara'da kalması istekleri Meclise hâkim oldu. Ankara'nın savunulması kararlaştırıldı. Bu gergin ortam, 4 ve 5 Ağustos 1921'deki Meclis oturumlarında da sürdü. Hükümet karşıtı milletvekilleri *"Ordu nereye gidiyor, millet nereye götürülüyor, bu harekâtın elbet bir sorumlusu vardır, o nerededir, bugünkü durumun gerçek yaratıcısını ordunun başında görmek isteriz!"* gibi çeşitli imalı konuşmalarda bulundular. Hatta Mustafa Kemal'in adını belirten de oldu. Çünkü taraftarları gibi, muhalifleri de Mustafa Kemal Paşa'dan ordunun başına geçmesini istiyordu. Kurtuluş için tek çarenin bu olduğu, başka çıkar yol bulunmadığı kanısı yerleşmişti. Gelişmeleri izleyen Mustafa Kemal Paşa önce Meclisteki tartışmaların dışında kaldı. Bu tavrın onun da gelecekte ümidini kestiği gibi yanlış yorumlara yol açacağından endişe ederek 4 Ağustos 1921'de Meclis Başkanlığına Başkomutan olmak istediğini belirten bir önerge verdi. *"Meclisin sayın üyelerinin genel istekleri üzerine Başkomutanlığı kabul ediyorum. Bu görevi, kendi üzerime almaktan doğacak yararları en kısa zamanda elde edebilmek ve ordunun maddî ve manevî gücünü en kısa zamanda artırmak ve yönetimini bir kat daha kuvvetlendirmek için, Türkiye Büyük Millet Meclisinin sahip olduğu yetkileri fiilen kullanmak şartıyla üzerime alıyorum. Hayatım boyunca millî egemenliğin en sadık bir hizmetkâr olduğumu milletin nazarında bir defa daha doğrulamak için, bu yetkinin 3 ay gibi kısa bir müddetle sınırlandırılmasını istiyorum."* Bu teklif üzerine Mecliste yeni bir tartışma başladı. *"Başkomandanlık olmaz, Başkomandan Vekili unvanını verelim."* diyenlerin gerekçesi Başkomandanlığın Meclisin manevi kişiliğinde olduğu inancıydı. Kimi milletvekilleri Meclisin yetkilerinin kullanılması isteğine karşı çıkarak bunun sakıncalar doğuracağını iddia ettiler. Ancak ülkenin durumu çok kritikti. Bu durumdan ülkeyi ancak Mustafa Kemal Paşa çıkarabilirdi. Çeşitli kez askeri dehasını göstermiş olan Mustafa Kemal'in bu isteğini kabul etmekten başka yol yoktu. İşte bu nedenle Sinop milletvekili Rıza Nur ve 8 arkadaşı milletvekillerinin endişelerini giderici bir yasa önerisi hazırlayarak Meclis Başkanlığına sundular. Buna göre; *"Ulusun ve ülkenin yazgısına doğrudan el koyan tek yüce güç olan ve Başkomutanlığı manevi kişiliğinde bulunduran Türkiye Büyük Millet Meclisi, aşağıdaki kayıtlarla Başkomutanlık görevini kendi Başkanı Mustafa Kemal Paşaya vermiştir. Başkomutan, ordunun maddi ve manevi gücünü artırma ve yönetimini bir kat daha kuvvetlendirme konusunda Türkiye Büyük Millet Meclisinin buna ait yetkilerini, Meclis adına fiilen kullanmaya yetkilidir. Bu unvan ve yetki üç ay müddetle sınırlıdır. Meclis, gerek gördüğü*

takdirde bu süreyi uzatabilir.” Bu tasarı Türkiye Büyük Millet Meclisince kabul edilerek 5 Ağustos 1921’de Mustafa Kemal Paşa Başkomutan unvanını aldı. Başkomutanlık Kanunu’nun benimsenmesinden sonra Mustafa Kemal Paşa ülkenin düşman işgalinden kurtarılacağına dair sarsılmaz inancını bir kere daha vurguladı. Meclise şu güvenceyi verdi: *“Efendiler! Zavallı milletimizi esir etmek isteyen düşmanları, Allah’ın yardımıyla behemehal mağlûp edeceğimize dair olan emniyet ve itimadım bir dakika olsun sarsılmamıştır. Bu dakikada bu kesin inancımı yüksek heyetinize karşı, bütün millete karşı ve bütün âleme karşı ilân ederim.”* Başkomutan, aynı gün ordu ve millete yayınladığı bir bildiriye ise *“... Bana bu vazifeyi vermiş olan Meclis ve bu Mecliste beliren milletin kesin iradesi, hareket tarzımın odağını oluşturacaktır. Hiçbir sebep ve suretle değiştirilmesine imkân olmayan bu kesin irade, her ne olursa olsun düşman ordusunu imha etmek ve bütün Yunanistan’ın silahlı güçlerinden oluşan bu orduyu, anayurdumuzun mukaddes ocağında boğarak, kurtuluşa ve bağımsızlığa kavuşmaktır.”* diyordu. Nitekim bir yıl sonra bu amaç gerçekleştirilecektir. Başkomutanlık Kanunu, 31 Ekim 1921’de, 4 Şubat 1922’de, 6 Mayıs 1922’de üç kez uzatılmıştır. Özellikle İkinci Grubun güçlendiği bir sırada 6 Mayıs 1922’deki uzatma, Mecliste oldukça ciddi tartışmalara yol açmıştır. 20 Temmuz 1922’de ise Mustafa Kemal Paşa’nın Başkomutanlık yetkisi süresiz olarak uzatılmıştır.

İhsan GÜNEŞ

KAYNAKÇA

ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk(1919-1927)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1989.

CEBESOY, Ali Fuat, **Ali Fuat Cebesoy’un Siyasî Hatıraları**, Vatan Neşriyat, İstanbul 1957.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, I. Devre, C 12 Ankara 1958.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları, C 2, Ankara 1980.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/baskomutanlik-kanunu-5-agustos-1921/?pdf=3759> adresinden erişilmiştir